

HORASAN ERENLERİ (ANADOLU ERENLERİ)

Anadolu Erenlerinin temeli Horasan ekolüne dayanır. Horasan'dan Anadolu'ya Anadolu'dan Balkanlara giden öncü dervişlerdir. Anadolu'nun Türkleşmesine, İslamlaşmasına ve fethine zemin hazırlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yanında olmuş ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna zemin hazırlamış ve Osmanlı devlet statüsünü kazandıktan sonra da hizmetleri devam etmiştir. Çoğunun Hoca Ahmed Yesevi'nin dervişleri olduğu söylenir

Resim: Hoca Ahmet Yesevi Öğrencileri Minyatürü
(www.haber7.com 04.02.2023).

(https://www.huriradegazetesi.com.tr, Erişim:14.12.2022).

Kaynaklarda Anadolu'nun Türkleşmesinde Horasan Erenlerinin etkin rol aldığı belirtilmektedir. Horasan Erenleri olarak geçen Türkmen dervişleri, Türk iskanını hızlandırmış, Anadolu'nun İslamlaşmasını sağlamışlardır. Bu emel uğruna alplık ve yiğitlikleri, adalet duyguları ve şehitlik idealleri ile mücadeleler vermiş, kahramanlık öyküleri yazmışlardır. Şeriatı tasavvufla bağdaştırmış toplumun manevi direkleri olmuşlardır. Medreselerin yanına yapılan tekkeler ile İslam'a girenlere yeni dinin ahlaki değerlerinde olgunlaşmaları sağlanmıştır. Halk arasında sözlü kaynaktan abdal, gazi, baba, dede, isimleriyle tanınmış ve menkıbe ve kerametleri ile gönüllerde manevi yer edinmiştir. Adlarına türbe ve yatırlar yapılmıştır. Horasan Erenlerinden Şeyh Edebali, Somuncu Baba, Sarı Saltuk, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre kültürel açıdan gittikleri yöreleri İslam tevhid inancı minvalinde irşad etmişler, göçen Türklerin iskanına, göçenlerin yerleşik Türklerle toplumsal uyum sürecine katkı sağlamışlardır. Bunların dışında ismini sayamadığımız pek çok eren de vardır (Kozan, 2012,314-315; https://www.huriradegazetesi.com.tr, Erişim:14.12.2022, Yavuz, 2021).

Hoca Ahmed Yesevi'nin yaşadığı bölge ve dönemini tanımak Horasan Erenlerini ve işlevlerini anlamayı kolaylaştıracaktır. Hoca Ahmet Yesevi'nin (ö.1171) yaşadığı Horasan Bölgesi bugün Türkmenistan, Afganistan ve İran sınırları içinde bulunmaktadır. Yahudilik, Nasturilik, Ortoksluk, Zerdüştilik, Maniheizm ve Budizm gibi din ve mezheplerin yayılıp geliştiği yerdir. Aynı zamanda Emevi ve Abbasi dönemlerinde İslam'ın yayıldığı bu bölgede Hariciler, Mutezile, Kerramiye gibi ehli sünnet dışında mezhepler gelişmeye başlamıştır. Sahabilerin gelmesi ile bu mezhepler yayılım gösterememiştir. Sahabilerle Horasan'ın Belh gibi şehirleri Hadis ilminin merkezi haline gelmiştir. Abdullah b. Mübarek Tirmizi, Nesai, Buhari, Tirmizi

gibi büyük muhaddisler bu bölgede yetişmiştir. Hanefi fakihlerinin merkezi, tefsir alimlerinin ilham aldığı yer olmuştur. Ehli sünnet ve Hanefiliğe tabii fütüvvet melamet ekolleri bu bölgede gelişmiştir. Hoca Ahmet Yesevi’de bu iklimde yetişmiş mutasavvıf bir şairdir. İlk olarak Selçuklu Devletinin 1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu’ya planlı göçler başlamıştır. İkinci göç akını Selçuklu Devleti’nin yıkılışı ve Moğol istilası ile devam eder. Anadolu’ya artan göçler XIV. yüzyıla kadar sürmüştür. İlk göç ile birlikte Yesevî, Vefâî, Rıfâî, Kalenderî ve Haydarî gibi tarikatlara mensup Orta Asya kaynaklı mutasavvıf şeyh ve dervişler, Anadolu’ya dağılmışlardır. Stratejik önemi bulunan bazı noktalara tekkelerini kurarak irşada başlamışlardır. Pek çok hadis, fakih ve tefsir alimleri, şair ve edebiyatçılar, sanatçılar güvenli bölge görülen Anadolu’ya göç etmiştir. Bu zümreler arasında çok sayıda âlim ve sanatkâr da yer almıştır. Kendi kültürel birikimleri ve ilimleri ile gelen alimler, düşünürler ile bölge zengin bir ilim yelpazesi haline gelmiştir. Bu etkileşim ile birbirinde güzel eserler ortaya konulmuştur (Kozan, 2012, 314-315; Aday, 2014, 381; Ulutürk, 2012; <https://www.huriradegazetesi.com.tr>, Erişim:14.12.2022).

Hazreti Piri Sultan/Türkistan namıyla da bilinen Hoca Ahmed Yesevi (ö. 562/1166)Türklere İslam’ı ve dervişliği öğretmeyi amaç edinmiştir. Mutasavvıf ve şairdir. Yesevi tarikatının şeyhidir. İslam inancını Türk inanç ve gelenekleri ve yaşam tarzı ile sentezlemiş, yerli ve göçebe halka anlayacağı sade bir dilde İslam’ı anlatmaya çalışmıştır. Hoca Ahmed Yesevi pek çok talebe/derviş yetiştirmiştir. Kaynaklarda 96 bin veya 99 bin olarak geçen dervişlerini İslam’ı yaymak için Türker’in yaşadığı bölgelere göndermiştir. Dervişler, Kıpçak yurdundan Azerbaycan, Anadolu, Balkanlar ve Hindistan’a kadar geniş bir coğrafyada hizmet vermiştir. Ulaştıkları bölgelerde tekkeler kurarak sosyal hayatın içinde toplumla bütünleşerek hizmet vermişlerdir. Toplumun her türlü ihtiyaçlarının yanında olmuş, şeriat ve sünnet çizgisinde tasavvufi ahlak anlayışı ile halka örnek olmuşlardır. Türkmenler arasında İslam’ın daha hızla yayılmasını sağlamışlardır. Balkanlarda uç bölgelere de tekkelerini kurmuşlardır (Eraslan, 2021, 159-161; Özcan Özbiçer; Ulutürk, 2012). Gayri Müslimlerin, Türkleri ve İslamı tanımaları sağlanmıştır. Dervişler, Türk bölgelerinde verdikleri hizmetin aynını sınır bölgelerinde de vermişlerdir. Toplumun ihtiyaç duyabileceği çeşme, yol yapımı gibi işlerde emeklerini esirgememiş, mesleklerinin elverdiği beceriler ile bölge halkına yardım etmiş ve diğergamlıkla fedakarlıkta bulunmuşlardır. İmkanları dahilinde eğitim ve sağlık hizmetleri hizmetleri sunmuşlardır. Gayri Müslimlerin Müslüman Türklere sempati duymasını sağlamışlardır. Sınır bölgelerin özellikle Balkanların fethinin manevi hazırlığını yapmışlardır.

Aşıkpaşazade dört dini cemaat ve sosyal zümreden bahseder. Gelecekte kurulacak olan Osmanlı Devleti’nin kültürel hamuru bu zümreler ile yoğurulmuştur. Bunlar; Abdalân-i Rûm, Gâziyân-i Rûm, Ahîyân-i Rûm, ve Bâciyân-i Rûm’dur. Anadolu’da hizmet veren sufi yönü ağır basan erenlere **Abdalan-ı Rum** veya **Anadolu Erenleri** denir. Anadolu Erenleri, Yesevi sözlü gelenekleri Anadolu toplumuna ve yeni müridlerine aktarmıştır. Fethedilecek bölgeye askerden önce ulaşarak bölge halkının gönlüne girmiş ve fetihlerin başarılı olmasına zemin hazırlamışlardır. Türkmen dervişlerin bir kısmı alplik özelliği taşımaktadır. Hem veli hem de akıncıdır. Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan önce ve sonra her savaşta ve direnişte yer almışlardır. Gazi ünvanıyla bilinir. Bu zümre **Gaziyan-ı Rum** olarak bilinir (<https://www.huriradegazetesi.com.tr>, Erişim:14.12.2022, Ulutürk, 2012; Köprülü, 1991, 415; Yavuz, 2021, <https://www.sabah.com.tr>, Erişim:14.12.2022; Kozan, 2012; 314-315). **Ahiyan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum** ise Yesevilik ekolünden etkilenmiş Ahi Evran/Pîr Mahmud bin Ahmed Nasirüddin Ahî Evran bin Abbas Velî (1171-1261) ve eşi Fatma Bacı’nın kurduğu askeri, mesleki, sosyal, dini zümrelerdir. Bu teşkilatta yer alan Ahi Evran kaynağını

Yesevilik'ten aldığı kutlu davanın gönül erenlerindedir. Ahilik Sistemini kurmuş, 32 çeşit esnafı teşkilatlandırmıştır. Moğol saldırısı nedeniyle Anadolu'ya göç eden Türkmenleri iş, meslek sahibi olmalarını sağlamış, tekke ve zaviyelerde iyi bir Müslüman ve vasıflı zanaatkar olmalarını sağlamıştır. Eşi Fatma Bacı ilk kadın sivil toplum örgütlenmesi olarak görülen “**Bacıyan-ı Rum**” u kurmuş ve kadınları düşmana karşı teşkilatlandırmıştır. Silahlı cengaver Türkmen kadınlar topluluğudur ve bu topluluk halkın sosyal alanda maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olmuştur. Bu iki zümre de Anadolu Selçukluların son zamanında ve Osmanlı'nın kuruluşunda aktif rol almıştır. Moğol istilasına direniş göstermişlerdir. Selçuklu devletinin çöküşü sürecinde halkı teşkilatlandırmışlardır. Ahiyanı Rum ve Bacıyan-ı Rum zümreleri Osmanlı'nın devlet olma yolunda çabalarını desteklemiştir. Balkanlarda aynı hizmeti sürdüren Anadolu Erenleri, Osmanlı'nın Balkan fetihlerinin başarılı sonuçlanmasını sağlamışlardır. Osmanlı Devletini askeri, siyasi, ticari ve ekonmik açıdan desteklemiş, toplumun maddi manevi ihtiyaçlarında, her daim yanında olmuştur. Yine toplumu sanat, edebiyat, sosyal ve kültürel her açıdan yardımcı olmuştur (<https://www.huriradegazetesi.com.tr>, Erişim:14.12.2022; Köprülü, 1991, 415; <http://www.kirsehir.gov.tr>, Erişim:14.12.2022).

Sonuç olarak Horasan Erenlerinin temel özellikleri; kahramanlıkları, şefkatli ve merhametli olmaları, devlette riyaset beklentilerinin olmaması, İslami cihan devleti düşüncesine sahip olmaları, alplik ve yiğitlikleri, üretici ve çalışkanlıkları, yardımsever ve diğergamlıkları, İslamı irşad, veli kisvesi, tedavi edici otacı yönleri sayılabilir. Taşıdıkları din ve hayat felsefeleri çerçevesinde ortaya çıkan menkıbeleri, yiğitlikleri, velilik kerametleri ile halkın gönlünde yer edinmiştir. Bugün pekçok yerde dede, baba, abdal ünvanları ile türbeleri bulunmakta ve ziyaret edilmektedir. Zamanımıza ulaşan tekkeleri, türbeleri, yatırları ve tarihi yapıtları geçmişin ruhunu gümüze taşımaya devam etmektedir.

Meryem Azra ŞENCAN, Zeynep Rûmeysa UÇAR

KAYNAKLAR

<https://www.huriradegazetesi.com.tr/anadolu-erenleri> [Erişim:14.12.2022].

Kozan, A. (2012). Sözlü ve Yazılı Kaynaklara Göre Nevşehir Bölgesinde Horasan Erenleri Olarak Bilinen Şahsiyetler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (61). 313-336.

<http://www.kirsehir.gov.tr/ahi-evran-ve-ahilik#:~:text=Ahi%20Evrans%2C%20bir%20hac%20yolculu%C4%9Fu,makam%20sahibi%20bir%20veli%C3%AE%20olmu%C5%9Ftur.> [Erişim:14.12.2022].

Yavuz, İ. (2021). Horasan Erenleri. <https://gazetemerhaba.com/horasan-erenleri/>; [Erişim:14.12.2022].

<https://www.sabah.com.tr/egitim/abdalan-i-rum-ne-demek-abdalani-rum-teskilati-kimlerden-olusur-ne-is-yapar-kim-tarafindan-ne-zaman-kuruldu-e1-6164357> [Erişim:14.12.2022].

Köprülü, O.F. (1991). BÂCİYÂN-ı RÛM. TDV İslâm Ansiklopedisi. 4.Cilt.s.415 İstanbul.

Eraslan, K. (2021). AHMED YESEVÎ TDV İslâm Ansiklopedisi. Cilt:2 s.159-161. İstanbul.

Ulutürk, M. (2012). Osmanlı Devletinin inşasında Horasan Erenleri. Tefekkür Dergisi, Sayı 57.

Aday, E. (2014). Horasan Erenleri'nin Menkıbevi Şahsiyetlerindeki Ortak Özellikler. Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması, 383-393.

<https://www.haber7.com/biyografi/haber/3087793-ahmet-yesevi-kimdir-ahmet-yesevinin-ogrencileri-kimlerdir> [Erişim:04.02.2023].